

Een onderzoek naar zwartwerk
onder uitkeringsgerechtigden
en de totale bevolking in 2010

Een onderzoek naar zwartwerk onder uitkeringsgerechtigden en de totale bevolking in 2010

Verklaring van tekens

.	gegevens ontbreken
*	voorlopig cijfer
**	nader voorlopig cijfer
x	geheim
–	nihil
–	(indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
o (0,0)	het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2012–2013	2012 tot en met 2013
2012/2013	het gemiddelde over de jaren 2012 tot en met 2013
2012/'13	oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2012 en eindigend in 2013
2010/'11	
–2012/'13	oogstjaar, boekjaar enz., 2010/'11 tot en met 2012/'13

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek
Grafimedia

Omslag

Telldesign, Rotterdam

Inlichtingen

Tel. 088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contact formulier:
www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax (045) 570 62 68

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek,
Den Haag/Heerlen, 2013.

Verveelvoudiging is toegestaan,
mits het CBS als bron wordt vermeld

Voorwoord

Voorliggend rapport presenteert de resultaten van het onderzoek naar de informele economie (zwartwerk) onder uitkeringsgerechtigden en de totale bevolking (15-64 jaar) in 2010. Dit was het vierde opeenvolgende jaar dat dit onderzoek werd uitgevoerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), in samenwerking met het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW).

Den Haag/Heerlen, december 2012

Samenvatting

Het onderzoek naar de informele economie (zwartwerk) onder uitkeringsgerechtigden en de totale bevolking (15-64 jaar) werd in 2010 voor het vierde opeenvolgende jaar uitgevoerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), in samenwerking met het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW). De respons lag met ruim 20 procent, na een terugval in 2009, weer op het niveau van 2008. Het percentage zwartwerken lag in 2010 bij alle uitkeringsgroepen (met uitzondering van de WAO) en bij de totale bevolking van 15 tot 65 jaar niet statistisch significant hoger of lager dan in 2009. Vanwege kwaliteitsproblemen, zoals de lage respons van het onderzoek en de vermoedelijke onderrapportage van zwartwerk, moet bij deze en andere uitkomsten in de voorliggende rapportage evenwel een aanzienlijk voorbehoud worden gemaakt.

Trefwoorden: zwartwerk, uitkeringsgerechtigden, totale bevolking, steekproefonderzoek, internetenquête

Inhoud

	Voorwoord	3
	Samenvatting	5
1	Inleiding	9
2	Steekproefomvang en respons	10
3	Niveau zwartwerk onder uitkeringsgerechtigden en totale bevolking	12
4	Zwart werk naar bedrijfstak, beroep en opleiding	16
	4.1 Bedrijfstak	16
	4.2 Beroep	18
	4.3 Opleiding	19
5	Redenen om zwart te werken	20
6	Financiële positie huishouden en leningen	21
7	Inschatting pakkans zwartwerkers	23
8	Samenvatting en conclusies	24
9	Bijlagen	26
	9.1 Gewogen aantallen zwartwerkers naar achtergrondkenmerken (2010)	26
	Literatuur	29
	Medewerkers aan deze publicatie	31

1 Inleiding

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) heeft in 2006 een eerste pilot onderzoek uitgevoerd naar zwartwerk onder de totale bevolking (15 tot 65 jaar) middels zowel een mixed-mode waarneming als een face-to-face onderzoek (Gouweleeuw & Eding, 2006). Respondenten uit de mixed-mode steekproef werden in eerste instantie geacht middels internet de vragenlijst in te vullen (CAWI). Op basis van deze pilot is in de hierop volgende jaren door het CBS een internetonderzoek naar zwartwerk uitgevoerd onder uitkeringsgerechtigden, in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW). In de jaren 2007-2009 werd het onderzoek onder uitkeringsgerechtigden gefinancierd door SZW, aangevuld met een door het CBS gefinancierd onderzoek onder de algemene bevolking (Kazemier et al, 2009; Kardal et al, 2010; Dorrestein-Overwater et al, 2010). In 2010 werd voor het eerst het complete onderzoek naar zwartwerk, zowel onder uitkeringsgerechtigden als onder de algemene bevolking, volledig door SZW gefinancierd. De gegevens over de informele economie worden door het CBS vanwege kwaliteitsproblemen niet voor statistische doeleinden (zoals bijvoorbeeld in het kader van de Nationale Rekeningen) gebruikt. Bij de uitkomsten in de voorliggende rapportage wordt dan ook een aanzienlijk voorbehoud gemaakt.

Het onderzoek in 2010 werd uitgevoerd onder dezelfde groepen uitkeringsgerechtigden als in 2009: de wet op arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de algemene nabestaandenwet (ANW), de wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA), de werkloosheidswet (WW) en de wet werk en bijstand (WWB). Daarnaast is een steekproef getrokken onder de totale bevolking (15-64 jaar) die als referentiegroep fungeert voor uitspraken over zwartwerk onder uitkeringsgerechtigden. De AOW (algemene ouderdomswet) en de TW (toeslagenwet) werden reeds in 2009 uit het onderzoek weg gelaten. Een proef met een steekproef onder WWB 65+ in 2009 bleek dusdanig weinig succesvol (respons 2,4%) dat onderzoek met deze groep niet is gecontinueerd.

Verder dient te worden opgemerkt dat de WAO eind 2005 is overgegaan in de WIA. Het WAO steekproefkader is dus bezig te vergrijzen en wordt niet meer van nieuwe instroom voorzien. Op termijn zal deze uitkeringsgroep dus komen te vervallen. De steekproefomvang verschilt t.o.v. het onderzoek in 2009 voor wat betreft de WAO en de WIA, welke in 2010 beide zijn gehalveerd tot 5.000 eenheden. Verder week de steekproefgrootte voor de WWB af t.o.v. 2009. In dat jaar werd een extra onderzoek uitgevoerd naar de respons met aanvullend papieren vragenlijsten (PAPI). Hiertoe werd in 2009 de steekproef eenmalig verhoogd van 10.000 naar 20.000. In 2010 bestond de WWB steekproef weer uit 10.000 steekproefeenheden, allen met de keuzemogelijkheid om de vragenlijst via CAWI of PAPI in te vullen.

Verder is er in 2010 een onderzoek uitgevoerd naar de responsverschillen tussen CAWI (internet) en CAPI (face-to-face), dit met het oog op mogelijke verbeteringen in het onderzoeksdesign. Voor dit ingebouwde onderzoek werd onder de groep WW-ers, naast de gebruikelijke CAWI steekproef van 10.000, een aanvullende CAPI-enquête uitgezet onder 2.250 uitkeringsgerechtigden met een WW-uitkering. Dit onderzoek valt verder buiten de scope van het reguliere onderzoek naar zwartwerk zoals beschreven in voorliggende nota. Voor een uitgebreide beschrijving van de CAWI-CAPI vergelijking wordt verwezen naar De Heij (2011).

In onderhavige nota zal een beschrijving worden gegeven van relevante aspecten van het onderzoek naar zwartwerk in 2010, zoals de respons, het niveau van zwartwerk, uitsplitsing van zwartwerk naar uitkeringsgroep, economische sector en opleiding. Voor meer achtergrondinformatie over de nonrespons analyse wordt verwezen naar Verburg (2011).

2 Steekproefomvang en respons

Voor het internetonderzoek naar zwartwerk in 2010 werden de volgende steekproefaantallen uitgezet:

Totale bevolking (15-64 jr)	10.000 eenheden
WAO	5.000
WIA	5.000
WW*	10.000
WWB	10.000
ANW	10.000

* Exclusief aanvullend onderzoek WW face-to-face (2.250 personen), zie De Heij (2011)

De geënquêteerden uit de WWB-groep kregen allen de mogelijkheid om de vragenlijst middels internet dan wel als papieren vragenlijst in te vullen. Uit het onderzoek van 2009 was gebleken dat onder deze groep uitkeringsgerechtigden de respons met een combinatie van een internet en een papieren vragenlijst bijna een factor drie hoger was dan indien alleen d.m.v. internet werd uitgevraagd. De responsresultaten voor de verschillende uitkeringsgroepen zijn weergegeven in Tabel 2.1. De respons onder de algemene bevolking van 15 tot 65 jaar bedroeg overigens 27% (2.660 respondenten uit een steekproef van 10.000). De totale respons onder alle uitkeringsgerechtigden was ruim 21%, aanzienlijk hoger dan in 2009 en ook hoger dan in 2008 en 2007 (beide jaren 17,7%). Het grote verschil met 2007 en 2008 is echter vooral te verklaren door de verbeterde respons onder de WWB-ers. Inclusief het onderzoek naar zwartwerk onder de totale bevolking bedroeg de respons in 2010 ruim 22%. Vergelijking van de verschillende groepen uitkeringsgerechtigden laat zien dat de respons onder WW-ers, net als in eerdere jaren, weer het hoogste uitvalt. De internetrespons onder WWB-ers is traditioneel laag, maar de optie om d.m.v. een papieren vragenlijst te responderen zorgt ervoor dat de totale respons bij deze uitkeringsgroep toch nog op het gemiddelde van 21% uitkomt. De responscijfers zijn verder sterk vergelijkbaar met 2008. De lage respons in 2009 is achteraf te wijten geweest aan een ongelukkige samenloop van omstandigheden. Zo werd in alle aanschrijfbrieven ten onrechte de aanhef 'mevrouw' gebruikt en vielen de uitvraag en het rappel nogal laat in het jaar, deels overlappend met de feestdagen. Deze factoren hebben er ongetwijfeld toe geleid dat de respons in 2009 beduidend lager is uitgevallen dan in overige jaren. Ook tijdens het veldwerk voor het onderzoek naar zwartwerk in 2010 waren er enkele factoren die de respons mogelijk hebben verlaagd. Zo bleek er een ICT-serviceweekend ingepland op het CBS in deze periode, waardoor waarschijnlijk enkele ingezonden vragenlijsten niet zijn binnengekomen en verwerkt. Ook is er een staking van TNT Post geweest hetgeen (beperkte) gevolgen gehad zou kunnen hebben voor tijdige ontvangst van papieren vragenlijsten.

2.1 Overzicht van respons per uitkeringsgroep in 2010, 2009 en 2008

Jaar	Soort uitkering	Steekproefomvang	Aantal respons	Responspercentage
		<i>x 1 000</i>		<i>%</i>
2010	WAO	5	1 067	21
	WIA	5	1 096	22
	WW	10	2 694	27
	WW-face-to-face ¹⁾	2	1 420	63
	WWB-internet/papier	10	2 088	21
	ANW	10	1 609	16
	Totale bevolking	10	2 660	27
2009	WAO	5	726	15
	WIA	5	700	14
	WW	10	1 658	17
	WWB-internet/papier	10	1 433	14
	WWB-internet	10	487	5
	ANW	10	1 060	11
	Totale bevolking	10	1 817	18
2008	WAO	5	1 079	22
	WIA	5	1 049	21
	WW	10	2 606	26
	WWB	.	.	.
	ANW	10	1 530	15
	Totale bevolking	10	2 631	26
2007	WAO	5	913	18
	WW	5	1 279	26
	WWB-internet	5	469	9
	Totale bevolking	10	2 922	29

¹⁾ De bevindingen van het onderzoek WW face-to-face is verder beschreven in De Heij (2011). Deze respons is niet meegenomen in de berekening van de totale respons en de rest van deze notitie, alleen in deze tabel om het hoge responspercentage te illustreren.

Tot slot is het voor het onderzoek in 2010 mogelijk geworden om meer in detail het afhaakgedrag van non-respondenten in kaart te brengen. Ruim 700 personen bleken aan de vragenlijst te zijn begonnen maar hebben deze niet afgemaakt of niet verzonden. Dit is slechts 1,5% van de bruto steekproef en 6% van de respons. Bijna 15% van de afhakers stopt al met verder invullen bij het openen van de vragenlijst. Een ander deel (17%) haakt af bij blok 5 (de vragen over zwartwerk) terwijl ook een groot deel van de afhakers de vragenlijst volledig heeft ingevuld maar niet correct heeft verzonden (37%). Dit laatste zou in de toekomst voorkomen kunnen worden met een kleine aanpassing in de lay-out van de vragenlijst die het verzenden verduidelijkt. Voor verdere bevindingen en aanbevelingen i.v.m. afhaakgedrag wordt verwezen naar Arends (2011).

3 Niveau zwartwerk onder uitkeringsgerechtigden en totale bevolking

3.1 Aandeel zwartwerk per uitkeringssoort en voor totale bevolking

Jaar	Soort uitkering	Zwartwerkers	Ongewogen	Gewogen	Gewogen en gecorrigeerd ¹⁾
		<i>aantal</i>	<i>%</i>		
2010	WAO	24	2,2	2,2	3,5
	WIA	26	2,4	2,2	3,5
	WW	111	4,1	4,3	6,9
	WWB ²⁾	53	2,6	2,9	4,6
	ANW	55	3,4	3,4	5,4
	Totale bevolking	150	5,6	6,3	10,1
2009	WAO	7	1,0	0,6	1,0
	WIA	19	2,7	2,7	4,3
	WW	55	3,3	3,6	5,8
	WWB-internet	8	1,6	1,4	2,2
	WWB-internet/papier	28	2,0	2,1	3,4
	WWB-totaal	36	1,9	1,8	2,9
	ANW	22	2,1	2,7	4,3
	Totale bevolking	81	4,5	5,1	8,2
2008	WAO	29	2,7	2,5	4,0
	WIA	19	1,8	2,4	3,8
	WW	80	3,1	3,4	5,4
	WWB	17	2,1	1,8	2,9
	ANW	30	2,0	2,1	3,4
	Totale bevolking	126	4,8	5,4	8,6
2007	WAO	26	2,8	3,7	5,9
	WW	40	3,1	3,3	5,3
	WWB	15	3,2	2,9	4,6
	Totale bevolking	170	5,8	5,9	9,4

¹⁾ Correctiefactor 1,6, gebaseerd op het 60% hogere percentage zwartwerk zoals bepaald mbv face-to-face onderzoek (2007), wanneer dit wordt vergeleken met internetonderzoek (2006).

²⁾ In het onderzoek van 2010 kan geen onderscheid meer worden gemaakt tussen WWB-internet en WWB-internet/papier omdat alle personen in deze groep de vragenlijst via internet/papier ontvingen.

De omvang van het zwartwerk in 2010 is in Tabel 3.1 weergegeven per uitkeringssoort en voor de totale bevolking van 15-64 jaar. Zowel de absolute aantallen zwartwerk (het aantal respondenten in de steekproef dat heeft aangegeven de afgelopen 12 maanden zwart te hebben gewerkt¹⁾) als de ongewogen en gewogen percentages zijn weergegeven. Verder wordt in de laatste kolom een indicatie gegeven van een gecorrigeerd percentage zwartwerken. Algemeen wordt verondersteld dat het gemeten niveau van

¹⁾ Zwartwerken wordt in de vragenlijst 'Onderzoek Informele Economie 2010' als volgt omschreven: het betalen en ontvangen van beloningen/inkomsten zonder deze op te geven aan de belastingdienst of uitkeringsinstantie.

zwartwerken door middel van een enquête-onderzoek een onderschatting is van het werkelijke aandeel zwartwerk. Het is niet eenvoudig en eenduidig om een plausibele correctiefactor voor deze onderschatting te bepalen. Naar alle waarschijnlijkheid zal deze ook nog eens verschillen per uitkeringsgroep en voor de totale bevolking, waarbij bovendien enige variatie tussen de verschillende jaren niet uit valt te sluiten. Het is echter niet haalbaar (mede ook financieel niet) om elk jaar en per uitkeringsgroep een zorgvuldig bepaalde correctiefactor vast te stellen. Daarom, en vanwege volgtijdelijke vergelijkbaarheid van het zwartwerkniveau door de jaren heen, is opnieuw gekozen voor toepassing van de correctiefactor van 1,6 die ook al in de afgelopen jaren is gebruikt. Deze factor is gebaseerd op een vergelijking van face-to-face (CAPI) enquêtering (2006) en eenzelfde onderzoek middels internet (CAWI; 2007), beide onder de algemene bevolking (15-64 jaar). Uit deze vergelijking bleek dat, naast een hogere respons, het CAPI-onderzoek tot een 60% hoger aandeel zwartwerk leidde. Omdat onderschatting van zwartwerken waarschijnlijker werd geacht dan overschatting is op basis hiervan uitgegaan van een correctie van de CAWI-onderzoeksresultaten met een factor van 1,6 voor alle onderzochte groepen respondenten.

De percentages zwartwerk (P) en de bijbehorende 95%-betrouwbaarheidsintervallen zijn per wet en voor de totale bevolking in onderstaande tabel 3.2 opgenomen. Een statistisch significant verschil kan in 2010 alléén worden vastgesteld bij de WAO. Opvallend is dat bij WAO-ers sprake is van een stijging die volgt op een significante daling in 2009 én 2008. Voor deze dalingen werden eertijds de volgende verklaringen aangevoerd:

1. Het bestand van WAO-ers zou flink zijn gewijzigd a.g.v. de herbeoordelingsoperatie in de WAO in de afgelopen jaren (veel WAO-ers die bij nader inzien niet volledig arbeidsongeschikt bleken zijn hierbij hun uitkering kwijtgeraakt), waardoor het resterende bestand aan WAO-ers gemiddeld verder van de arbeidsmarkt kwam te staan. Aangenomen werd dat de kans dat een WAO-er vervolgens toch nog zwart zou gaan werken hierdoor kleiner werd.
2. Dit effect zou worden versterkt door het vergrijzen van de WAO-populatie omdat er geen nieuwe instroom meer optreedt, dit vanwege de overgang van de WAO in de WIA (eind 2005). Omdat ouderen doorgaans minder zwartwerken zou dit mede de daling van het percentage zwartwerkers onder de resterende WAO-populatie verklaren. De resultaten voor WAO-ers over 2010 liggen echter niet in het verlengde van die van 2009 en sluiten dan ook niet goed aan bij deze eerdere verklaringen. Opgemerkt dient te worden dat de respons in 2009 beduidend lager was dan in 2008 en in 2010 (zie tabel 2.1) en dat onder WAO-ers in 2009 een opvallend laag percentage zwartwerk werd vastgesteld. Zeker voor WAO-ers ligt vergelijking van de cijfers van 2010 met de percentages van 2008 daarom meer voor de hand. Uit die vergelijking blijkt geen statistisch significant verschil.

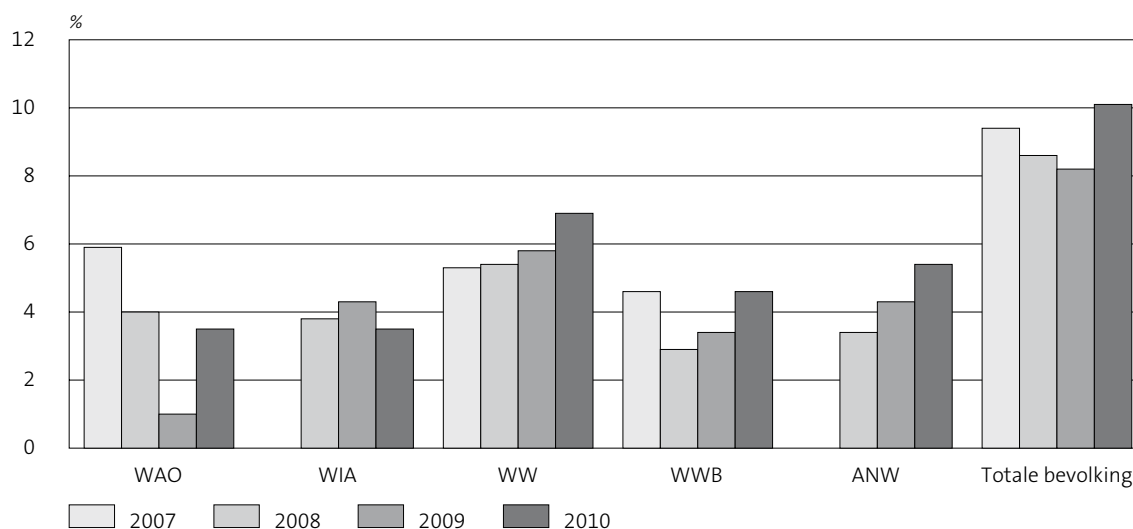
3.2 Betrouwbaarheidsintervallen per uitkeringswet voor percentage zwartwerkers P (gewogen percentages)

Jaar	Soort uitkering	L	P	R
		%		
2010	WAO	1,3	2,2	3,1
	WIA	1,3	2,2	3,0
	WW	3,5	4,3	5,2
	WWB	2,5	2,9	3,6
	ANW	2,5	3,4	4,3
	Totale bevolking	5,3	6,3	7,3
2009	WAO	0,1	0,6	1,1
	WIA	2,0	2,7	4,0
	WW	2,7	3,6	4,6
	WWB-internet	0,4	1,4	2,5
	WWB-internet/papier	1,3	2,1	2,9
	WWB-totaal	1,2	1,8	2,4
	ANW	1,5	2,7	4,0
	Totale bevolking	4,0	5,1	6,2
2008	WAO	1,5	2,5	3,4
	WIA	1,2	2,4	3,5
	WW	2,6	3,4	4,2
	WWB	0,9	1,8	2,7
	ANW	1,3	2,1	2,9
	Totale bevolking	4,4	5,4	6,3
2007	WAO	2,1	3,7	5,3
	WW	2,2	3,3	4,3
	WWB	1,4	2,9	4,4
	Totale bevolking	5,0	5,9	6,8

L: ondergrens van 95%-betrouwbaarheidsinterval
R: bovengrens van 95%-betrouwbaarheidsinterval

Figuur 3.3 illustreert dat voor de overige uitkeringsgroepen en de totale bevolking sprake was van een geringe – niet significante – stijging t.o.v. 2009. Alleen de WIA liet een (niet significante) lichte daling zien.

3.3 Gewogen en gecorrigeerde percentages zwartwerken

In tabel 3.4 is de verdeling van de gewogen respons en het aandeel zwartwerk weergegeven naar leeftijdscategorie. De responsverdeling komt voor alle uitkeringsgroepen redelijk goed overeen met de verdeling in de respons van het onderzoek in 2009. De verdeling van zwartwerk naar leeftijd wijkt, met name voor de WAO, WIA en WWB, wezenlijk af van het beeld dat vorig jaar werd verkregen. Voor de WAO kan worden opgemerkt dat de respons – en het aantal zwartwerkers – in 2009 bijzonder laag was. Dat maakt vergelijking met 2010 minder betrouwbaar. Maar ook in 2010 bevonden zich slechts 12 zwartwerkers onder de 35-54 jarigen en eenzelfde lage aantal onder de 55-64 jarigen. Ook werden lage aantallen waargenomen bij de WIA (6 zwartwerkers onder zowel 15-34 als 55-64 jarigen), de WWB (16 en 13 zwartwerkers onder 15-34 resp. 55-54 jarigen) en tenslotte onder de ANW (14 zwartwerkers onder de 35-54 jarigen). Alleen de WW en de Totale bevolking hebben een behoorlijk hoge respons en dito aantal zwartwerkers. De verdeling van zwartwerk bij deze twee groepen is dan ook nagenoeg vergelijkbaar met 2009. Opvallend is hooguit een afname van het zwartwerk onder de 55-64 jarigen bij de Totale bevolking (van 14% in 2009 naar 5% in 2010), hetgeen vooral lijkt te verschuiven naar de jongste leeftijdscategorie (van 64% in 2009 naar 71% in 2010). Over eventuele verschuivingen van zwartwerk naar leeftijd valt, gezien de lage aantallen, voor de overige uitkeringsgroepen niet veel te zeggen.

3.4 Verdeling gewogen respons en aandeel zwartwerk naar leeftijdscategorie, 2010

Soort uitkering		15-34 jaar	35-54 jaar	55-64 jaar
		%		
WAO	Respons	2	41	57
	Zwartwerkers	0	50	50
WIA	Respons	16	57	27
	Zwartwerkers	33	50	18
WW	Respons	19	56	25
	Zwartwerkers	38	42	21
WWB	Respons	26	51	23
	Zwartwerkers	39	45	17
ANW	Respons	1	21	78
	Zwartwerkers	2	20	78
Totale bevolking	Respons	35	45	20
	Zwartwerkers	71	24	5

4 Zwart werk naar bedrijfstak, beroep en opleiding

Van de respondenten die hebben aangegeven zwart te hebben gewerkt in de afgelopen 12 maanden is naar een aantal achtergrondkenmerken gevraagd, zoals de economische sector of branche waarin ze momenteel werkzaam zijn, het beroep dat ze op dit moment uitoefenen en het opleidingsniveau waarvoor ze een diploma hebben behaald. Het is van belang om op te merken dat de sector en het beroep waar in de vragenlijst naar wordt gevraagd, niet noodzakelijkerwijs de sector resp. het beroep zijn waarin het zwartwerk ook daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. Dit wordt namelijk niet specifiek gevraagd n.a.v. de vraag naar zwartwerk, maar betreft de kenmerken van de huidige, betaalde werkkring van de respondent zoals die eerder in de vragenlijst zijn uitgevraagd. Op basis hiervan kan wel worden vastgesteld welke werkzame personen – naar branche en beroep – relatief vaker zwart werken. In veel gevallen zal het zwartwerk waarschijnlijk ook in diezelfde sector worden verricht. Daar ligt per slot van rekening de expertise van de betreffende zwartwerker. Maar dit is een aanname, dus de in dit hoofdstuk gepresenteerde cijfers over zwartwerk naar branche en beroep zijn ter illustratie en dienen met de nodige terughoudendheid geïnterpreteerd te worden.

4.1 Bedrijfstak

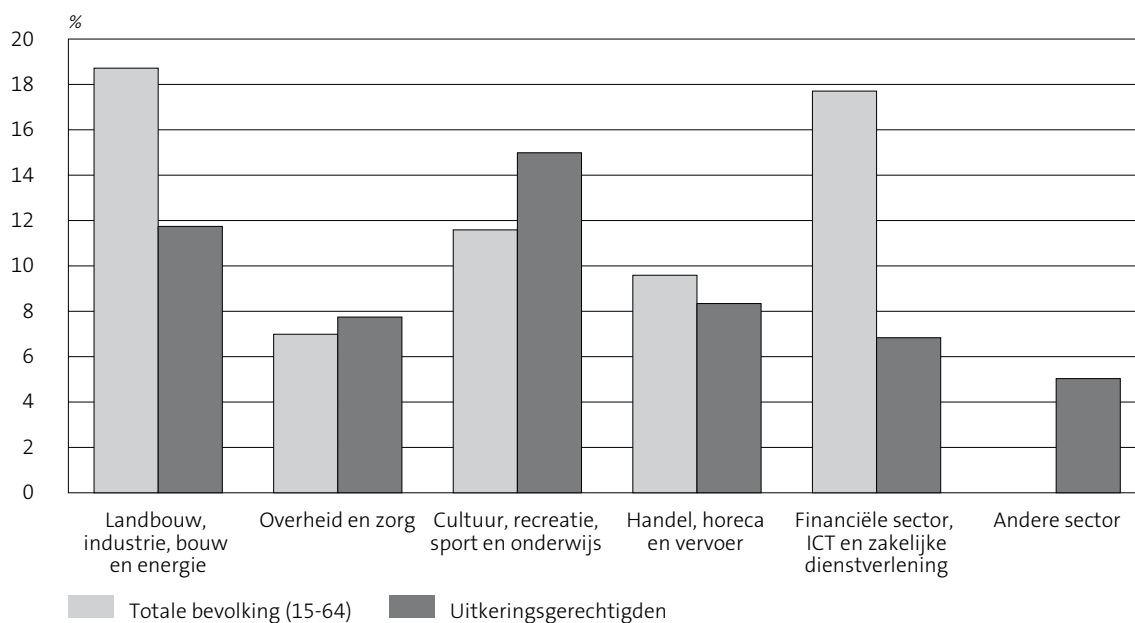
In Tabel 9.1.1 (zie Bijlage 9.1) zijn de gewogen aantallen zwartwerkers, die hebben aangegeven momenteel betaald werk te hebben, weergegeven naar sector voor de totale bevolking en de uitkeringsgerechtigden, uitgesplitst naar geslacht. Uitkeringsgerechtigden, bijvoorbeeld partieel arbeidsongeschikten, kunnen naast hun uitkering een betaalde (deeltijd-)baan hebben²⁾. De aantallen zwartwerkers zijn te laag om per uitkeringsgroep afzonderlijk weer te geven en zijn daarom samengevoegd. Maar dan nog hebben de uitkomsten – ook die voor de totale bevolking – betrekking op een klein aantal zwartwerkers in de steekproef (vgl. tabel 3.1), zodat de marges op de uitkomsten aanzienlijk zijn.

In totaliteit werken meer mannen dan vrouwen zwart. Sectoren met hoge aantallen zwartwerkers zijn de bouw (bijna uitsluitend mannen), de zorg (vooral vrouwen) en de horeca (vooral vrouwen). Ook veel werkzame personen in de handel hebben zwart gewerkt. Deze opgehoogde aantallen zijn vaak gebaseerd op lage aantallen zwartwerkers maar ook op cellen met lage aantallen totale respons. Zo waren er bijvoorbeeld maar 15 uitkeringsgerechtigde mannen en 11 uitkeringsgerechtigde vrouwen in de respons die aangaven werkzaam te zijn in de sector Openbaar nut. Hiervan gaf slechts één man toe zwart werk te hebben verricht. Deze lage aantallen kunnen niet of nauwelijks betrouwbaar worden opgehoogd naar de totale bevolking. Bovendien geeft deze variabele, zoals eerder aangegeven, niet weer in welke sector daadwerkelijk wordt zwart gewerkt. In Figuur 4.1.1 is het gewogen, gecorrigeerde percentage zwartwerken weergegeven per sector (mannen en vrouwen totaal). Hiertoe is het aantal zwartwerkers gepercenteerd op de totale respons per sector en opgehoogd naar populatietotalen. Interpretatie van

²⁾ De groep uitkeringsgerechtigden met een betaalde baan omvat ook een kleine groep die ten tijde van de steekproeftrekking een uitkering ontving, maar vanwege een betaalde baan (bijv. in verband met werkhervatting) op het moment van enquêtering niet meer.

figuur 4.1.1 moet met de nodige voorzichtigheid betracht worden gezien het lage aantal zwartwerkers in enkele sectoren. Desalniettemin zijn opvallende verschillen te zien tussen de uitkeringsgerechtigden en de totale bevolking voor de verschillende sectoren. Onder de totale bevolking wordt relatief veel zwart gewerkt door werkzame personen in de landbouw, industrie, bouw en energie, en verder in de financiële sector, ICT en zakelijke dienstverlening. Uitkeringsgerechtigden met zwartwerk, die toch nog een (deeltijd) baan hebben, zijn naar verhouding veel aan te treffen in cultuur, recreatie, sport en onderwijs.

4.1.1 Gewogen en gecorrigeerde percentages zwartwerkers naar economische sector van de huidige betaalde baan, 2010

4.1.2 Zwartwerk naar sector waarin volgens respondent het meeste wordt zwartgewerkt ¹⁾

Sector	Totale bevolking	Uitkeringsgerechtigden ²⁾
	%	
Kinderopvang	20	12
Hulp in de huishouding	25	31
Bouw	20	25
Auto reparaties	6	7
Overig reparatiewerk	5	7
Persoonlijke verzorging	6	6
Horeca	11	7
Land- en tuinbouw	5	3
Transportsector	2	1
Andere sector	2	4
Geen mening		
Totaal	100	100

¹⁾ Respondent kan twee antwoordmogelijkheden aanvinken bij deze vraag. In dat geval zijn beide categorieën geteld.

²⁾ Samenvoeging van ANW, AO, WIA, WW en WWB

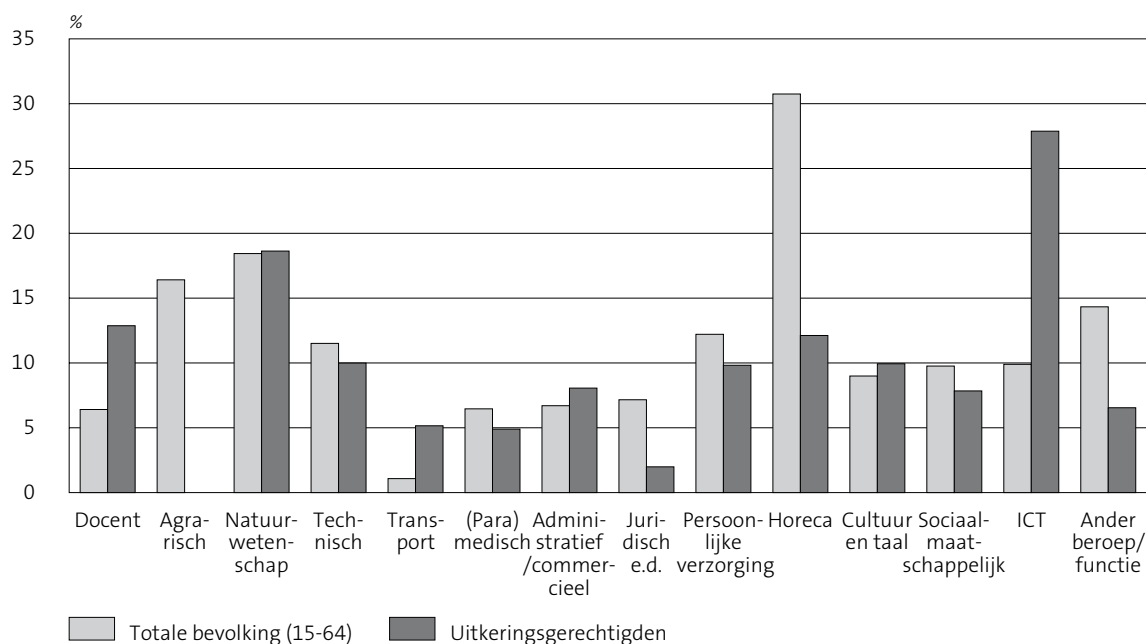
Juist voordat de vraag naar zwartwerk (in het blok 'Bijverdiensten') wordt gesteld, moet de respondent antwoord geven op de vraag 'in welke sector wordt volgens u het meest zwart gewerkt?'. De respondent kan overigens twee antwoorden geven op deze vraag. In tabel 4.1.2 zijn de gewogen percentages gescoorde antwoorden op de verschillende antwoordcategorieën op deze vraag weergegeven, voor zwartwerkers onder de totale bevolking en uitkeringsgerechtigden. Het gaat hierbij dus om een inschatting van zwartwerkers over waar vooral wordt zwart gewerkt, niet noodzakelijkerwijs de sector waarin de zwartwerker zelf zwart werk heeft verricht. De bouw springt er duidelijk uit, vooral onder mannen, terwijl zwart werkende vrouwen hoog scoren bij Hulp in de huishouding en Kinderopvang.

4.2 Beroep

Naast de sector waarin de geënquêteerde werkzaam is wordt ook gevraagd naar het beroep waarin de respondent zijn baan zou plaatsen. Er kan gekozen worden uit een beperkt aantal categorieën. Ook deze vraag wordt gesteld vóórdat de vraag naar zwartwerk aan de orde komt en heeft dus niet per se betrekking op de werkzaamheden die zwart worden verricht. Tevens geldt hier de kanttekening dat de meeste uitkeringsgerechtigden geen (fulltime/vaste) baan hebben en dus ook geen beroep.

Wat opvalt bij de gewogen aantallen zwartwerkers voor de verschillende beroepsgroepen (tabel 9.1.2 in Bijlage 9.1) is dat er veel zwartwerkers zijn met technische beroepen (vrijwel alleen mannen), administratieve/commerciële beroepen (zowel mannen als vrouwen) of een functie in de horeca (vooral vrouwen). Overigens categoriseren veel respondenten hun beroep als 'ander beroep': zij kunnen het huidige beroep blijkbaar niet indelen in één van de vooraf gegeven categorieën.

4.2.1 Gewogen en gecorrigeerde percentages zwartwerkers naar beroep voor totale bevolking en gezamenlijke uitkeringsgerechtigden, 2010

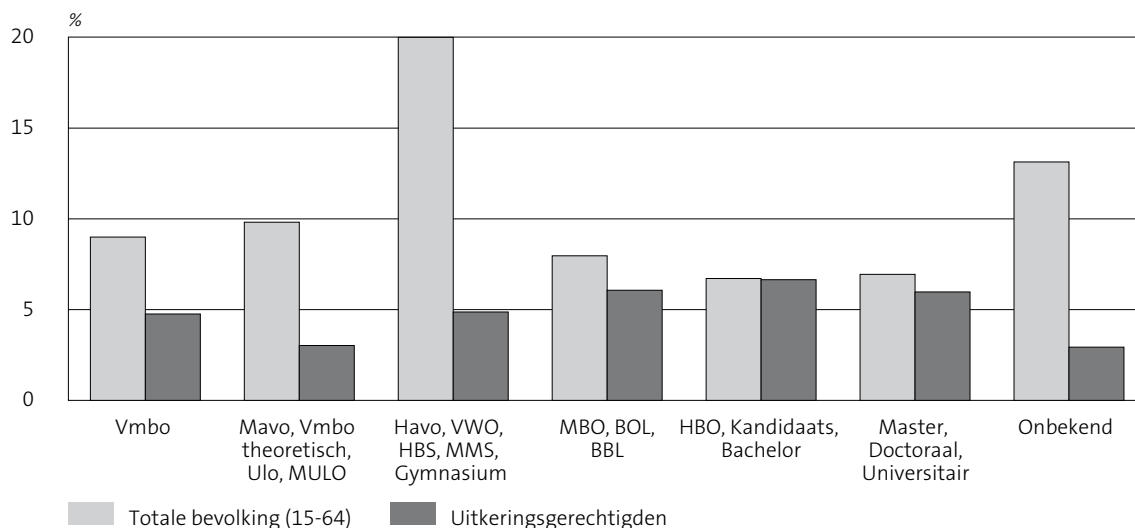

De gewogen en gecorrigeerde percentages zwartwerk per beroep (totaal mannen en vrouwen) zijn grafisch weergegeven in figuur 4.2.1, gepercenteerd op het aantal respondenten per beroeps categorie. Bij de meeste beroepen is het aandeel zwartwerk relatief hoger voor de totale bevolking dan voor de uitkeringsgroepen. Dit is in overeenstemming met de algemene bevindingen zoals gepresenteerd in Hoofdstuk 3. Vooral de horeca geeft een flinke uitschieter te zien voor de totale bevolking, terwijl de uitkeringsgerechtigden die hun beroep als ICT-er classificeren er flink zwart bij klussen. Opgemerkt dient te worden dat zich géén zwartwerkers bevonden onder de respondenten met een uitkering onder de agrarische beroepen. Verder geldt ook bij deze figuur weer de kanttekening dat het vaak gaat om lage aantallen zwartwerk en respondenten per cel (sector x geslacht) zodat statistisch verantwoorde conclusies op basis van deze cijfers feitelijk niet getrokken kunnen worden. Het gaat om een visuele presentatie van de gewogen data zoals met deze enquête is waargenomen, ter illustratie van het cijfermateriaal.

4.3 Opleiding

Van de respondenten is ook de hoogste opleiding bekend waarvan een erkend getuigschrift of diploma is behaald. De gewogen aantallen respondenten die hebben aangegeven zwartwerk te hebben verricht staan opgesomd in tabel 9.1.3 (zie Bijlage 9.1). Hierbij dient opnieuw te worden gerealiseerd dat de uitkomsten betrekking hebben op een klein aantal zwartwerkers in de steekproef (vgl. tabel 2.1), zodat de marges op de uitkomsten aanzienlijk zijn.

4.3.1 Gewogen en gecorrigeerde percentages zwartwerken naar hoogst behaalde opleiding voor totale bevolking en gezamenlijke uitkeringsgerechtigden, 2010

In figuur 4.3.1 staan de gewogen en gecorrigeerde percentages zwartwerk weergegeven per opleidingsniveau. Opvallend hoge zwartwerkcijfers zijn de te vinden onder de totale bevolking met een HAVO- en VWO-diploma. Hier kan gedacht worden aan jongeren (studenten) die bijvoorbeeld in de horeca zwart bijverdienen om hun studie en studentenleven te kunnen financieren. Uit de leeftijdsverdeling van de zwartwerkende respondenten onder de totale bevolking blijkt dit inderdaad te kloppen. Er vertoont zich een duidelijke piek voor zwartwerk onder de leeftijdsgroep van 18 tot 22 jarigen.

5 Redenen om zwart te werken

In het vragenblok 'Bijverdiensten' wordt gevraagd naar de belangrijkste redenen om zwart te werken. De respondent wordt in de gelegenheid gesteld om twee antwoordcategorieën aan te vinken. Uit het onderzoek van 2009 bleek dat zowel respondenten die hebben aangegeven zwart te hebben gewerkt als respondenten die dit niet hebben gedaan, aangaven dat de belangrijkste redenen om zwart te gaan werken zijn dat het beter verdient dan wit werken, dat ze het geld nodig hebben om rond te komen en dat ze het geld nodig hebben om iets extra's aan te kunnen schaffen. In 2008 en 2007 was dit beeld vrijwel hetzelfde (Dorrestein-Overwater et al., 2010). In 2010 is alleen gekeken naar de respondenten die hebben toegegeven zwart te hebben gewerkt.

De belangrijkste redenen om zwart te werken staan weergegeven in tabel 5.1. De uitkomsten zijn vrij goed vergelijkbaar met 2009. Opvallend is wel dat in 2009 meer uitkeringsgerechtigden die zwart werken, als belangrijkste reden opgaven dat het beter verdient dan wit werken (28% tegenover 19% in 2010). Daar tegenover geven in 2010 meer zwartwerkende uitkeringsgerechtigden een andere reden op. Verder geven uitkeringsgerechtigden, nadrukkelijker dan de totale bevolking, aan dat ze zwart werk echt nodig hebben om rond te komen. Bij respondenten uit de totale bevolking is het meestal voor wat extra's of omdat het beter verdient dan hun wit betaalde baan. Ook bestaan er blijkbaar nog veel andere redenen om zwart te werken, ook bij uitkeringsgerechtigden.

5.1 Belangrijkste redenen om zwart te werken ¹⁾, 2010 (gewogen aantallen)

Reden zwartwerk	Totale bevolking		Uitkeringsgerechtigden ²⁾	
	x 1 000	%	x 1 000	%
Verdient beter dan wit werken	174	19	4	8
Meer vrijheid, minder regels	114	13	4	10
Overwerk onder druk (bv baas)	11	1	0	1
Arbeidsmarkt slecht voor wit werk	14	2	2	4
Nodig om rond te komen (o.m. financiële crisis)	136	15	14	33
Aanschaf extra's	174	19	7	16
Andere redenen	285	31	12	28
Totaal	909	100	42	100

¹⁾ Respondent kan twee antwoordmogelijkheden aanvinken bij deze vraag waardoor randtotalen niet overeenkomen met randtotalen in andere Tabellen. Aantal is afgerond op duizendtallen.

²⁾ Samenvoeging van ANW, AO, WIA, WW en WWB

6 Financiële positie huishouden en leningen

Uit tabel 5.1 bleek al dat zwart werk vaak wordt uitgevoerd omdat het moeilijk rondkomen is zonder dit 'welkome extraatje'. Voor mensen met een uitkering zal dit meer gelden dan voor mensen uit de totale bevolking. Dit blijkt ook uit tabel 6.1 en tabel 6.2. De cijfers voor de uitkeringsgerechtigden (tabel 6.1) zijn vrijwel gelijk aan de bevindingen uit het onderzoek van 2009. Het verschil tussen de antwoorden van mensen, voor beide groepen, die wel en niet hebben aangegeven zwart te hebben gewerkt, is beperkt. Bij de uitkeringsgerechtigden echter, is het percentage dat aangeeft schulden te moeten maken, bijna driemaal zo hoog als bij de totale bevolking. De respondenten met een uitkering geven ook tweemaal zo vaak aan maar nét rond te kunnen komen met hun huishoudinkomsten. Van de totale bevolking geeft ruim 70 procent aan redelijk tot goed rond te kunnen komen met hun (wit) verdiende geld.

6.1 Financiële situatie huishouden voor totale bevolking, 2010 (gewogen aantallen)

Financiële situatie	Niet zwart gewerkt		Zwart gewerkt	
	x 1 000	%	x 1 000	%
Moet schulden maken	435	4	26	4
Kan maar net rondkomen	2 288	22	169	25
Kan redelijk tot goed rondkomen	6 864	67	444	65
Moeilijk aan te geven	685	7	48	7
Totaal	10 272	100	687	100

6.2 Financiële situatie huishouden voor uitkeringsgerechtigden ¹⁾, 2010 (gewogen aantallen)

Financiële situatie	Niet zwart gewerkt		Zwart gewerkt	
	x 1 000	%	x 1 000	%
Moet schulden maken	124	11	5	14
Kan maar net rondkomen	487	43	17	50
Kan redelijk tot goed rondkomen	432	38	12	33
Moeilijk aan te geven	85	8	1	3
Totaal	1 128	100	34	100

¹⁾ Samenvoeging van ANW, AO, WIA, WW en WWB

Uit het onderzoek van 2009 bleek dat er weinig verschil viel te bespeuren tussen totale bevolking en uitkeringsgerechtigden als het gaat om het aandeel dat een lening had afgesloten. In tabel 6.3 en 6.4 is de respons op deze vraag ook uitgesplitst naar wel en geen zwartwerk. Dit zou, bovenop het hiervoor besprokene, nog een aanvullende aanwijzing en aanleiding voor het verrichten van zwartwerk kunnen

zijn. Het blijkt inderdaad dat respondenten – zowel van de totale bevolking als uitkeringsgerechtigden – die hebben aangegeven zwart te hebben gewerkt, iets vaker een lening of doorlopend krediet hebben afgesloten.

6.3 Afsluiting lening of doorlopend krediet door totale bevolking, 2010 (gewogen aantallen)

Lening of doorlopend krediet	Niet zwart gewerkt		Zwart gewerkt	
	<i>x 1 000</i>	%	<i>x 1 000</i>	%
Ja	1 156	11	121	18
Nee	8 957	87	548	80
Weet niet	159	2	18	3
Totaal	10 272	100	687	100

6.4 Afsluiting lening of doorlopend krediet door uitkeringsgerechtigden¹⁾, 2010 (gewogen aantallen)

Lening of doorlopend krediet	Niet zwart gewerkt		Zwart gewerkt	
	<i>x 1 000</i>	%	<i>x 1 000</i>	%
Ja	166	15	5	16
Nee	950	84	28	84
Weet niet	15	1	0	0
Totaal	1 130	100	34	100

¹⁾ Samenvoeging van ANW, AO, WIA, WW en WWB

7 Inschatting pakkans zwartwerkers

De kans om betraapt te worden terwijl je zwartwerk verricht, wordt verschillend ingeschat door mensen die al dan niet zwart werken. Onder respondenten uit de totale bevolking geeft ruim de helft van de mensen die beweert zwart te hebben gewerkt aan dat ze die kans zeer klein achten (tabel 7.1). Slechts 9 procent denkt dat die kans tamelijk groot of zeer groot is. Respondenten die niet hebben aangegeven zwart te hebben gewerkt, hebben een hoger ingecalculerde pakkans: bijna 30 procent ziet die kans als tamelijk tot zeer groot.

7.1 Inschatting pakkans voor totale bevolking, 2010 (gewogen aantallen)

Pakkans	Niet zwart gewerkt		Zwart gewerkt	
	x 1 000	%	x 1 000	%
Zeer klein	2 187	21	364	53
Tamelijk klein	4 986	49	264	38
Tamelijk groot	2 091	20	59	9
Zeer groot	1 008	10	0	0
Totaal	10 272	100	687	100

Uitkeringsgerechtigden, zowel diegenen die niet zwartwerken als wel zwartwerken, schatten de pakkans doorgaans een stuk hoger in vergeleken met respondenten uit de totale bevolking (tabel 7.2). Ook hier geldt weer dat de daadwerkelijke zwartwerkers luchtiger denken over de kans om betraapt te worden.

7.2 Inschatting pakkans voor uitkeringsgerechtigden¹⁾, 2010 (gewogen aantallen)

Pakkans	Niet zwart gewerkt		Zwart gewerkt	
	x 1 000	%	x 1 000	%
Zeer klein	169	15	10	29
Tamelijk klein	401	36	16	49
Tamelijk groot	300	27	7	22
Zeer groot	242	22	0	1
Totaal	1 113	100	34	100

¹⁾ Samenvoeging van ANW, AO, WIA, WW en WWB

8 Samenvatting en conclusies

Na de tegenvallende respons in 2009 is de totale respons voor de enquête naar zwartwerk in 2010 met ruim 22% hoger dan in voorgaande jaren. De responspercentages zijn voor alle groepen uitkeringsgerechtigden en voor de totale bevolking vergelijkbaar of zelfs iets hoger dan in 2008, een beter vergelijkingsjaar dan 2009. De mogelijkheid voor WWB-ers om ook d.m.v. een papieren vragenlijst te responderen heeft ervoor gezorgd dat de respons (21%) ook in deze groep dezelfde orde van grootte heeft als in andere groepen.

In 2010 kon het afhaakgedrag van CAWI-respondenten voor het eerst gedetailleerd worden geregistreerd. Het blijkt dat nog veel respondenten bij het invullen van de internetvragenlijst afhaken bij het openen van de vragenlijst, bij het blok 'bijverdiensten' (vraag naar zwartwerk) en bij het verzenden van het formulier. Dit zijn aandachtspunten voor een verbetering van de (layout van de) INEC-vragenlijst.

De resultaten voor 2010 – die vanwege kwaliteitsproblemen met het nodige voorbehoud worden gepresenteerd – laten zien dat het aandeel zwartwerkers, net als in afgelopen jaren, onder de totale bevolking (15-64 jaar) hoger is dan onder de uitkeringsgerechtigden. Alleen het verschil ten opzichte van de WW-ers is niet statistisch significant. T.o.v. 2009 is een lichte stijging waarneembaar voor alle onderzochte groepen, uitgezonderd de WIA. Uitsluitend voor de WAO is de toename overigens statistisch significant. Deze groep had in 2009 evenwel te maken met een opvallend laag percentage zwart werk. Vergelijking met het cijfer over 2008 laat voor WAO-ers geen significant verschil zien.

Uitsplitsing van zwartwerk naar achtergrondkenmerken laat zien dat mannen vaker zwartwerken dan vrouwen. In de vragenlijst van 2010 wordt niet expliciet gevraagd naar de branche waarin de respondent zwart werkt. Wel is bekend in welke sector de respondent (officieel / 'wit') werkzaam is. Werkzame personen in de cultuur- en recreatiesector, ICT en zakelijke dienstverlening blijken relatief vaak zwart te werken. Bij uitkeringsgerechtigden met een (deeltijd)baan zien we vooral zwartwerk in de bouw, het onderwijs, de horeca en in de financiële sector. Naar beroep springen vooral werkzame personen met een horeca-beroep (totale bevolking) of een ICT-functie (m.n. onder werkzame uitkeringsgerechtigden) eruit wat betreft zwartwerk.

De percentages zwartwerk naar opleidingsniveau laten zien dat vooral veel jongeren met een HAVO- of VWO-diploma zwart werken. Dit zijn waarschijnlijk voornamelijk studenten die (zwart) bijverdienen.

De redenen om zwart te werken blijken iets te verschillen tussen de totale bevolking en uitkeringsgerechtigden. Daar waar de eerste groep als belangrijkste redenen opgeeft dat het beter verdient dan wit werken en voor de aanschaf van iets extra's, geven uitkeringsgerechtigden meer expliciet aan het zwart verdiende geld echt nodig te hebben om rond te komen.

Ook wordt met de enquête gevraagd hoe de financiële situatie van het huishouden ervoor staat. De meeste respondenten uit de totale bevolking geven aan redelijk tot goed rond te kunnen komen. Uitkeringsgerechtigden echter geven in meer dan de helft van de gevallen aan dat ze schulden moeten maken of maar net rond kunnen komen. Er is overigens nauwelijks verschil tussen respondenten die wel of niet zwart werken. Het al dan niet hebben van een lening of doorlopend krediet blijkt niet te verschillen tussen uitkeringsgerechtigden en de totale bevolking. Wel geven voor beide groepen de respondenten die zwart werken iets vaker aan een lening af te hebben gesloten.

Tot slot is door respondenten een inschatting gemaakt van de pakkans in het geval zwart wordt gewerkt. Uitkeringsgerechtigden schatten deze kans een stuk hoger in dan mensen uit de totale bevolking. Voor beide groepen geldt verder dat respondenten die hebben aangegeven zwart te werken, een stuk minder argwanend lijken te zijn dan hun niet-zwart werkende medemens en de pakkans een stuk lager incalculeren.

9 Bijlagen

9.1 Gewogen aantallen zwartwerkers naar achtergrondkenmerken (2010)

9.1.1 Aantal zwartwerkers naar economische sector van de huidige betaalde baan ^{1) 3)}

Sector	Totale bevolking	Uitkeringsgerechtigden ²⁾
	<i>x 1 000</i>	
Landbouw, industrie, bouw en energie	100	3
Overheid en zorg	82	4
Cultuur, recreatie, sport en onderwijs	32	2
Handel, horeca en vervoer	166	3
Financiële sector, ICT en zakelijke dienstverlening	58	2
Andere sector	109	2
Totaal	547	16

¹⁾ Aantallen zijn afgerond op duizend waardoor optelling kolommen niet exact overeen komt met totaal.

²⁾ Samenvoeging van ANW, AO, WIA, WW en WWB.

³⁾ Randtotalen in deze tabel zijn lager dan totalen in overige tabellen vanwege selectie deelpopulatie werkenden.

9.1.2 Aantal zwartwerkers naar beroep ¹⁾

Beroep	Totale bevolking	Uitkeringsgerechtigden ²⁾
	<i>aantal</i>	
Docent, leraar, instructeur	19	1
Agrarisch	2	0
Wis-, natuur-, scheikundig	4	0
Technisch	68	2
Transport	3	0
(Para)medisch	21	0
Administratief, commercieel, economisch	90	3
Juridisch, bestuurlijk, beveiliging	12	0
Persoonlijke verzorging	20	1
Horeca	73	1
Cultuur en taalkundige disciplines	4	0
Sociaal-maatschappelijk	23	1
ICT	21	2
Ander beroep of functie	190	4
Onbekend	0	0
Totaal	567	19

¹⁾ Aantallen zijn afgerond op duizend waardoor optelling kolommen niet exact overeen komt met totaal.

²⁾ Samenvoeging van ANW, AO, WIA, WW en WWB.

9.1.3 Aantal zwartwerkers naar opleiding ¹⁾

Beroep	Totale bevolking	Uitkeringsgerechtigden ²⁾
	<i>aantal</i>	
Vmbo	52	4
Mavo, Vmbo theoretisch, Ulo, MULO	85	3
Havo, VWO, HBS, MMS, Gymnasium	167	2
MBO, BOL, BBL	152	10
HBO, Kandidaats, Bachelor	41	7
Master, Doctoraal, Universitair	39	1
Onbekend	103	6
Totaal	687	34

¹⁾ Aantallen zijn afgerond op duizend waardoor optelling kolommen niet exact overeen komt met totaal.

²⁾ Samenvoeging van ANW, AO, WIA, WW en WWB.

Literatuur

Gouweleeuw, J., en Eding, H. (2006), *De informele economie: analyse en vergelijking van de mixed-mode en de face-to-face repons*. CBS, Voorburg/Heerlen.

Heij de, V. (2011), *De informele economie: een vergelijking tussen de face-to-face en de internetsteekproef onder WW-uitkeringsgerechtigden*. CBS, Voorburg/Heerlen.

Arends, J. (2011), *Afhakers CAWI bij de enquête Informele Economie 2010*. CBS, Voorburg/Heerlen.

Kardal, M, Van Dorrestein-Overwater, B., De Wit, C.D. en Zuurbier H. (2010), *Het SZW-onderzoek naar zwart werk in 2008*. CBS, Voorburg/Heerlen.

Kazemier, B., Kardal, M., De Wit, C.D. en Zuurbier, H. (2009), *Zwart werk bij mensen met een uitkering, 2007*. Een proefonderzoek. CBS, Voorburg/Heerlen.

Van Dorrestein-Overwater, B, Džambo, De Wit, K., I. en Zuurbier, H. (2010), *Een onderzoek naar zwartwerk onder uitkeringsgerechtigden in 2009*. CBS, Voorburg/Heerlen.

Van Dorrestein-Overwater, B. (2010), *Onderbreekgedrag bij de enquête informele economie 2009*. CBS, Voorburg/Heerlen.

Verburg, I. (2011), *De informele economie (SZW-steekproef): Steekproeftrekking, Nonresponsanalyse en Weging*. CBS, Voorburg/Heerlen.

Verburg, I., (2011), *De informele economie: Steekproeftrekking, Nonresponsanalyse en Weging*. CBS, Voorburg/Heerlen.

Medewerkers aan deze publicatie

Paul de Winden (Centraal Bureau voor de Statistiek)

Martine Mol (Centraal Bureau voor de Statistiek)

Hubert Zuurbier (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid)

